

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Sebők Csilla

A női munkavállalás hatása az időfelhasználásra

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. habil Nagy Beáta
egyetemi docens

Budapest, 2014

Szociológia és Társadalompolitika Intézet

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Sebők Csilla

A női munkavállalás hatása az időfelhasználásra

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. habil Nagy Beáta
egyetemi docens

© Sebők Csilla

TARTALOMJEGYZÉK

I. KUTATÁSI ELŐZMÉNYEK ÉS A TÉMA INDOKLÁSA	4
I.1. PROBLÉMAFELVETÉS	4
I.2. KUTATÁSI KÉRDÉSEK, HIPOTÉZISEK	4
I.3. A KUTATÁS RELEVANCIÁJA	6
II. A FELHASZNÁLT MÓDSZEREK	7
II.1. ADATFORRÁS	7
II.2. A HÁZTARTÁSI MUNKÁRA FORDÍTOTT IDŐ VÁLTOZÁSAI NEMEK SZERINT	8
II.3. A FŐFOGLALKOZÁSÚ MUNKÁRA FORDÍTOTT IDŐ VÁLTOZÁSAI TÁRSADALMI CSOPORTOK SZERINT	9
II.4. A FŐFOGLALKOZÁSÚ MUNKÁRA FORDÍTOTT IDŐ HATÁSA A NAPI IDŐFELHASZNÁLÁSRA	11
II.5. IDŐSZERVEZÉSI NEHÉZSÉGEK TÁRSADALMI TÉNYEZŐI	12
III. AZ ÉRTEKEZÉS EREDMÉNYEI.....	14
III.1. A HÁZTARTÁSI MUNKÁRA FORDÍTOTT IDŐ VÁLTOZÁSAI NEMEK SZERINT	14
III.2. A FŐFOGLALKOZÁSÚ MUNKÁRA FORDÍTOTT IDŐ VÁLTOZÁSAI TÁRSADALMI CSOPORTOK SZERINT	15
III.3. A FŐFOGLALKOZÁSÚ MUNKÁRA FORDÍTOTT IDŐ HATÁSA A NAPI IDŐFELHASZNÁLÁSRA	16
III.4. IDŐSZERVEZÉSI NEHÉZSÉGEK TÁRSADALMI TÉNYEZŐI	17
IV. FŐBB HIVATKOZÁSOK	19
V. A TÉMAKÖRREL KAPCSOLATOS SAJÁT PUBLIKÁCIÓK	23

I. Kutatási előzmények és a téma indoklása

I.1. Problémafelvetés

Az életmód-időmérleg felvételek adatain alapuló kutatások egyik legnépszerűbb témája a nemi egyenlőtlenségek vizsgálata a kétkeresős házaspárok időtöltésében, azon belül is a háztartási munkára fordított időben. Amíg a domináns családmódel a családfenntartó férfi és a háztartásbeli nő szerepekkel volt leírható, a munkamegosztás tradicionális jellege a társadalomban elfogadott volt. Azonban a (házas) nők munkavállalása és ezáltal hozzájárulása a családi jövedelemhez, a férfiak nagyobb részvételét is feltételezte az otthoni feladatokban. Az elmúlt ötven év kutatásai szerint a nők erősödő munkaerő-piaci részvétele a családon belüli munkamegosztás mintázatát nem alakította át radikálisan, bár az idősorok szerint a férfiak egyre több, a nők egyre kevesebb időt fordítanak a hagyományos háztartásellátó tevékenységekre (Gershuny 2000; Kan-Sullivan-Gershuny 2010; Sullivan 2011). Ennek következménye a nőkre nézve, hogy a munkahelyi és az otthoni - háztartási és gyermeknevelési - tevékenységek tartós kettős terhe fáradtságot és fokozott stresszt eredményez, amely kihat a családi élet minőségére, a gyermekek szociális és érzelmi fejlődésére, az egyén munkahelyi lehetőségeire és egészségi állapotára, valamint összefüggésbe hozható kedvezőtlen demográfiai folyamatokkal is. Napjainkra a kétkeresős családtípus vált dominánssá, és a kedvezőtlen következmények kapcsán egyre gyakrabban merül fel a férfiak érintettsége is.

A kutatásomban a női munkavállalás és a napi időtöltés legfontosabb összefüggéseit vizsgáltam az 1999-2000 és 2009-2010 közötti időszakban. Az időfelhasználás elemzésén keresztül olyan társadalmi-gazdasági változások ragadhatóak meg, amelyek kialakulása hosszabb távon megy végbe, a tendenciák felismeréséhez az időbeli összehasonlítás nyújt értelmezési keretet. A dolgozatban a vizsgált kérdések elsődleges célja a trendek kimutatása volt és azok elhelyezése a társadalmi változások folyamatában, illetve ez alapján a lehetséges magyarázatok felvázolása.

I.2. Kutatási kérdések, hipotézisek

Az értekezésemben négy kérdéskör vizsgálatát tűztem ki, melyek a női munkavállalás egy-egy jellegzetes problémakörét érintették, ugyanakkor önálló kutatási témaként is kezelhetőek.

Az elemzés első lépésében azt vizsgáltam, hogy milyen változások figyelhetőek meg a férfiak és a nők háztartási munkára fordított idejében, illetve ezek tekinthetőek-e szignifikánsnak. E kérdéskör napjainkban már túlmutat a „számok világán”, egy olyan egyszerű statisztikai hányados, mint „A nők háztartási munkára fordított ideje a férfiak időfelhasználásának arányában” szimbolikus jelentést nyert, a nemi egyenlőség indikátoraként véleményformáló erővel hat(hat) egy-egy országról kialakult képre. E terület vizsgálatánál a társadalmi változások különböző folyamatait - a munkaerőpiac dezindusztrializációs trendjeit, a népesség iskolázottsági színvonalának az emelkedését, továbbá a nemi szerepekkel kapcsolatos változásokat - nem lehet figyelmen kívül hagyni (Sullivan

2011; Sullivan-Gershuny 2001). E tényezők befolyása hazánkban is kimutatható (Blaskó 2005; Bojer és mtsai 2013; Frey 2011; Pongrácz - S. Molnár 2011). Elfogadva azt az álláspontot, hogy a magasabb iskolai végzettségűek kevésbé tradicionálisan vélekednek a nemi szerepekről, illetve, hogy e szemlélet befolyásolja a házaspárok otthoni feladatmegosztását, azt gondolom, hogy a népesség körében az iskolázottság dinamikus emelkedése kimutatható változásokat eredményezett a háztartásellátásra fordított idő nemek szerinti alakulásában is. Ennek megfelelően a következő hipotézist fogalmaztam meg:

1. hipotézis: Azt feltételezem, hogy a férfiak háztartás- és gyermekellátásra fordított ideje 2009-2010-ben szignifikánsan magasabb, mint 1999-2000-ben volt. A nők körében viszont csökkenő trendeket várok e tevékenységekre vonatkozóan.

A házimunkával töltött idő nemi különbségeire fókuszáló kutatások megsokasodásában elsősorban a nők növekvő mértékű munkaerő-piaci szerepvállalásának volt szerepe, ezért a következő lépésben a foglalkoztatott nők időgazdálkodásának sajátosságait vizsgáltam. Először a munkaidő hosszának az elemzésére helyeztem a hangsúlyt, igyekeztem feltárni, hogy a szociodemográfiai jellemzőknek és a foglalkozási struktúrának milyen szerepe van a munkavégzéssel töltött időre. E kérdéskör esetében szintén figyelembe kellett venni, hogy a munkaerő-piaci folyamatok hatására megváltozott a gazdasági ágazatok, illetve a foglalkozások szerkezete. Az előbbi az állások nemek szerinti, az utóbbi a munkakörök szellemi-fizikai jellegű megoszlására volt hatással. A nőkre vonatkoztatva ez az elérhető állások számának a bővülésével járt, ezen belül is az értelmiségi, a vezetői, illetve a rutin szolgáltatási foglalkozások körében. Ez nem csak a szakképzettség tekintetében jelentette a munkaerőpiac polarizálódását, hanem a ledolgozott munkaidő hosszában is. Nemzetközi kutatások kimutatták, hogy a vezető pozícióban lévők munkaideje a leghosszabb, míg a szakképzetlen szolgáltatási foglalkozásúak körében a legelterjedtebbek az atipikus munkarendek és munkaidő-beosztási formák (Warren 2003). A fentiek figyelembevételével a következő hipotézist fogalmaztam meg:

2. hipotézis: Azt feltételezem, hogy a munkaerőpiac polarizációja az időfelhasználáson keresztül Magyarországon is kimutatható: azaz a vezető pozícióban lévő, illetve a magasan képzett nők főfoglalkozású munkaideje a leghosszabb a többi női társadalmi-foglalkozási csoport munkaidejéhez viszonyítva.

Ezt követően - mintegy a gondolati ív folytatásaként - a napi munkaidő és az egyéb tevékenységek kapcsolatát tanulmányoztam (különös tekintettel a háztartási és a gyermekgondozási teendőkre) a foglalkoztatott nők körében 1999-2000-ben és 2009-2010-ben, azaz azt, hogy melyik tevékenységcsoportnál regisztrálható visszaesés a hosszabban végzett főfoglalkozású munkavégzés hatására. Ez a kérdéskör különösen fontos a gyermeket nevelő foglalkoztatott nők körében, ugyanis a zárt napi 24 órás időkeretben a munkaidő meghosszabbodása azt is jelenti, hogy valamely tevékenység(ek)re kevesebb időt lehet fordítani.

A ún. szülői kultúra megváltozásával kapcsolatos elméletek szerint a női munkavállalás hatással van a gyermekneveléssel töltött időre (Sullivan 2011) és a szülőként teljesített feladatok összetételére is (Daly 2004). Amennyiben a jövedelemszerző munka meghosszabbodik, a fennmaradó idő beosztása választás elé állíthatja a szülőket. Ugyanakkor a gyermekgondozással kapcsolatos tevékenységek egy része - például a csecsemők fiziológiai szükségletei - nem az egyén döntésén alapulnak. A napi tevékenységek közötti kapcsolat alakulására vonatkozóan a következő hipotézist fogalmaztam meg:

3. hipotézis: A gyermeket nevelő foglalkoztatott nők kevesebb időt fordítanak a házimunkára, mint a gyermektelen nők, és ezáltal teremtenek „időalapot” a gyermekellátási teendőkre.

Végül a foglalkoztatott és tartós párkapcsolatban élő nők érintettségét vizsgáltam a munkavégzés és az egyéb magánjellegű tevékenységek összeegyeztetésének a problémájára vonatkozóan. A munkavégzés feletti autonómia, illetve időbeli kontroll a munkavállalásnak azok a jellemzői, amelyek révén a munkavégzés melletti egyéb háztartási és családi tevékenységek gördülékenyen megszervezhetőek (Burchell et al. 2007; Mennino et al. 2005; Parent-Thirion et al. 2012; Skinner et al. 2008; Skinner-Pocock 2010). Ennek hiányában e tennivalók ellátása még azok számára is gondot okozhat, akik napi 8 órás munkaidőben dolgoznak, és nem rendelkeznek családi kötelezettségekkel. A gyermeket nevelő, foglalkoztatott nők számára azonban a bevásárlás és a gyermekek óvodába, iskolába szállítása napi szinten egy igen rugalmatlan időbeosztás követését igényli, és nehézséget jelenthet egy-egy nem betervezett feladat elintézése. Ennek mértéke a családban nevelkedő gyermekek száma, illetve a legkisebb gyermek életkora szerint változhat. Az időszervezési nehézségekre vonatkozóan a következő hipotézist fogalmaztam meg:

4. hipotézis: A foglalkoztatott és tartós párkapcsolatban élő nők körében a munkavégzés és az egyéb magánjellegű tevékenységek összeegyeztetési problémáira a családi jellemzőknek nagyobb hatásuk van, mint a munkahelyi-foglalkozási ismérveknek (például a főfoglalkozású munkaidő hosszának vagy a munkarendnek).

1.3. A kutatás relevanciája

A foglalkoztatott nők jövedelemszerző tevékenységre fordított idejének a vizsgálata nem jelent újdonságot a tudományos eredmények között, azonban ha a foglalkoztatás olyan további jellemzői szerint nézzük e jelenséget, mint a munkarend, a munkaidő-beosztás vagy a munkahely ágazata, akkor Magyarországon ezidáig ilyen mélységben nem vizsgált szempontokkal bővül a munkahelyi viselkedést leíró kutatások köre.

Napjainkban az ún. szülői kultúrának egyre kevésbé része a főállású anyai státusz, az anyagi kényszerek és/vagy társadalmi elvárások mindkét szülő munkavállalását jelentik. Ebben az élethelyzetben a hazai kutatások körében egyedülálló annak a vizsgálata, hogy a zárt napi 24 órás időkeretben, hogyan változik az időfelhasználás (például a gyermeknevelésre fordított időmennyiség),

amennyiben valamelyik másik napi tevékenység (például a főfoglalkozású munka) meghosszabbodik. E megközelítés feltárhatja, hogy kiket érint leginkább a munkahelyi karrier és az anyai szerepek összeegyeztetési nehézsége, illetve segítséget nyújt az egyén egyes életszakaszaiban jelentkező leterheltségek megismeréséhez.

A munka-magánélet konfliktus szintén gyakran elemzett kérdéskör, azonban az a megközelítés újszerűnek számít, amelyik megpróbálja elkülöníteni azt, hogy az időzavar magánéleti összetevői személyhez és/vagy tevékenységhez köthetőek-e inkább.

II. A felhasznált módszerek

Az empirikus kutatásom mind a négy kérdéskör esetében kvantitatív adatelemzésén alapult. Kiindulásképpen először ismertetem az adatforrást, majd kutatási kérdésként bemutatom a minta jellemzőit, a vizsgálatba bevont függő és magyarázó változókat, illetve az adatelemzési folyamatot, amely leíró statisztikán és többváltozós eljárás alkalmazásán alapult.

II.1. Adatforrás

A disszertációban a vizsgált témakör empirikus anyagát az 1999-2000. évi és a 2009-2010. évi időmérleg-felvételek adták. Ez az adatgyűjtési módszer egy adott nap 24 órája alatt végzett tevékenységekről, illetve az azokra fordított időtartamokról nyújt információt. Az adatgyűjtés ún. időmérlegnaplóval történik, amely valójában egy táblázat, melyben időrendi sorrendben az egymást követő tevékenységek, illetve hozzájuk kapcsolódó kiegészítő információk lejegyzésre kerülnek. Továbbá az adatgyűjtés kiegészül a megkérdezett személy iskolázottsági, foglalkoztatási, egészségi állapottal kapcsolatos adataival, illetve a háztartást jellemző információkkal.

Magyarországon a legutóbbi időmérleg-felvétel 2009-2010-ben került lekérdezésre a 10-84 éves népesség körében, azt megelőzően pedig 1999-2000-ben, amikor a minta életkori határa 15-84 év volt. A két adatgyűjtés több szempont szerint sem tekinthető egységesnek¹.

- A módszertani változások közül említésre méltó, hogy amíg 1999-2000-ben az adatgyűjtés során egy személy évszakonként 1, azaz a teljes év során 4 időmérlegnaplót töltött ki, addig 2009-2010-ben egy személytől a teljes év során csak 1 napon vették fel az időmérlegnaplót². Ez a változás azt is jelenti, hogy habár a mintába került személyek száma közel hasonló a két felvételben, azonban az időfelhasználás tekintetében az elemzési egységet jelentő időmérlegnaplók száma 2009-2010-ben lényegesen kevesebb a korábbi adatgyűjtéshez képest (a 15-84 éves népességre vonatkozóan a naplók száma 2009-2010-ben 8062 és 1999-

¹ Részletesebben KSH (2010, 2012).

² Habár 2009-2010-ben a 25-69 éves foglalkoztatottaknak és a 15-24 éveseknek kettő - egy hétközbenei és egy hétvégi - napjáról készült adatgyűjtés, az elemzéshez e személyeknek csak az elsőként felvett időmérlegnaplója került felhasználásra.

2000-ben 43 135). Mindazonáltal a két felvétel mintája reprezentatív az adott népességre és a teljes éves időszakra is évszakok, hónapok és a hét napjai szerint. Ez a disszertációban készített számítások összehasonlítását nem befolyásolta, de egyes kérdések elemzésének a mélységére hatással volt.

- További különbséget jelentett a rögzíthető napi tevékenységek listája. A jól összeállított és felülvizsgált tevékenységlista önmagában is tájékoztat a társadalomban végbement változásokról, azaz - Magyarország esetében - a technológiai fejlődésről és modernizációról, a politikai rendszerváltozásról, illetve a nemzetgazdaság szerkezetének átalakulásáról. E tényezők az egyes tevékenységek/tevékenységcsoportok elnevezését, részletezettségét (összevonását vagy szétbontását), valamint a listából való kikerülését vagy a listára való felvételét érintették. A vizsgált napi tevékenységek összetételének változása szintén nem befolyásolja az adatok összehasonlíthatóságát, hiszen nem a korábbi felvételekből kimaradt tevékenységek pótlása történt, hanem a mindennapokban gyakorivá váló elfoglaltságok kerültek a listára, amelyek vagy teljesen újak számítottak vagy egy korábbi tevékenységet váltottak fel.

A két adatgyűjtés időmérleg-személyeinek a főbb szociodemográfiai jellemzők szerinti megoszlását egyrészt egymással hasonlítottam össze, másrészt a Népszámlálások adataival is összevettem. Az előbbi során megfigyelt eltérések befolyásol(hat)ják az időfelhasználásban mért változások tendenciáit, amelyekre tekintettel kell lenni az adatelemzésnél, míg az utóbbi kulcsfontosságú ahhoz, hogy megállapítsuk, hogy a minta megfelelően reprezentálja-e a 15-84 éves népességet.

II.2. A háztartási munkára fordított idő változásai nemek szerint

A háztartási munkára fordított idő nemi különbségeinek a változását a 15-84 éves népesség körében vizsgáltam 1999-2000 és 2009-2010 között.

A szakirodalmi áttekintésből (Kan-Sullivan-Gershuny 2010; Sullivan 2011) és a leíró elemzésből is ismert, hogy a háztartási munkák egyes típusainál a férfiak és a nők időráfordításainak a különbsége, illetve azok időbeli változása eltérő nagyságú. A vizsgálathoz 4 tevékenységcsoportot alakítottam ki, melyek az elemzés függő változói: (1) összes háztartási és gyermekellátó tevékenység, (2) saját háztartás ellátása, (3) vásárlás és szolgáltatások igénybevétele, valamint (4) gyermekgondozás.

A háttérváltozók összeállításakor lényeges szempont volt, hogy az egyes változók, illetve azok kategóriái összehasonlíthatóak legyenek a két adatgyűjtésben. Ez alapján a főbb magyarázó változók a következők: nem, korcsoport, iskolai végzettség, családi állapot, családi életciklus, a háztartás taglétszáma, a családban élő gyermekek száma, gazdasági aktivitás, Andorka-féle munkajellegcsoport, EGP-séma, a település jogállása és a vizsgált nap típusa.

Az elemzés első lépésében a háztartási tevékenységek „A”, „B” és „C” típusú időadatait tekintetem át a főbb szociodemográfiai jellemzők mentén, illetve a férfiak és a nők napi időtöltésében az összes eltérést az idődiszimilaritási index alapján számítottam ki. Ezt követően a háztartási munkák egyes területein a nemi különbségek, illetve a tíz év során bekövetkezett változások feltárásához többváltozós statisztikai eljárást alkalmaztam.

A kutatási kérdés megválaszolásához 2 modellt definiáltam: Az I. modell azt vizsgálta, hogy a háztartás- és gyermekellátásra fordított idő hogyan függ a nemtől és az adatgyűjtés évétől. Ily módon az idő tényező nemmel kontrollált hatását ismertem meg. A számítás elvégzéséhez olyan adatállományt készítettem, amely mindkét adatfelvétel adatait tartalmazta, és változóként szerepelt benne az adatgyűjtés évére vonatkozó információ, illetve a nemnek és az adatgyűjtés évének az összeszorozásával létrehozott interakciós változó.

A II. modell tágabban elemezte a háztartási munka meghatározottságát. A nem változó egydimenziós szerepeltetése a modellekben nem mutatná a valós magyarázóerejét, mert más társadalmi jellemzők hatását is magába foglalja, ezért a magyarázó változók körét bővítettem a főbb szociodemográfiai tényezőkkel. Tehát az elemzési logika az, hogy mivel az elmúlt tíz év során számos változás volt regisztrálható a népesség korcsoport, iskolai végzettség vagy akár gazdasági aktivitás szerinti összetételében, csak e változók hatását kontroll alatt tartva szűrhető ki a nem „tisza” hatása az otthoni munkákra. Emellett a II. modellnél is vettem a négy kontrollváltozó interakcióját az adatgyűjtés évével. Az így kapott információk azt mutatják majd meg, hogy e tényezők korábbi hatása hogyan módosult az időbeli változás során.

Az általam választott statisztikai eljárás a Tobit regresszió, amely az időadatok esetében elfogadott, többváltozós módszernek tekinthető (Flood-Grasjö 1998). A Tobit regresszió a nem negatív és nagyarányú 0 értékű megfigyelést tartalmazó adatsoroknál alkalmazható számítás, tulajdonképpen egy lineáris regresszió, amelyben a függő változót valamilyen küszöbérték korlátozza jobbról, balról vagy mindkét oldalról (Ramanathan 2003). Ezzel a jellegzetességgel rendelkeznek az időváltozók is, az alsó értékkorlát a 0, a felső pedig az 1440 perc. A számítás eredményei közül a regressziós együtthatókat ismertetem, amelyek azt mutatják meg, hogy az egyes háttérváltozók hogyan befolyásolják a vizsgált tevékenységekre fordított időt.

II.3. A főfoglalkozású munkára fordított idő változásai társadalmi csoportok szerint

A főfoglalkozású munkavégzésre fókuszáló számításokat a nem mezőgazdasági foglalkozású alkalmazott nőkre készítettem el. Az minta kialakításánál figyelembe vettem a minta Andorka-féle munkajelleg-csoport és az EGP-séma szerinti megoszlásokat, amely alapján az önállók, illetve a

mezőgazdasági foglalkozásúak esetszámai igen alacsonyok voltak a 2009-2010. évi mintába.³ Mivel e kategóriák azok, amelyeknél további összevonásra nincs lehetőség,⁴ ezért a minta szűkítése mellett döntöttem.⁵

A kutatási kérdés vizsgálata során a következő elemzési lépéseket követtem: (1) kiindulásképpen a foglalkoztatott nők összetételét és a főfoglalkozás A”, „B” és „C” típusú időadatait elemeztem szociodemográfiai és foglalkozási jellemzők szerint, (2) majd a főállású munkaidőből négy azonos létszámú csoportot (ún. kvartiliseket) alakítottam ki, és (3) a hosszú, illetve a rövid napi munkaidő és a háttérváltozók közötti kapcsolatot többváltozós statisztikai eljárással tártam fel. A számításokat elvégeztem mindkét vizsgálati időpontra.

A (2) és a (3) elemzési lépésre vonatkozóan az alábbi módszertani jellemzőket kell még kiemelni:

(2) A kvartilisek kialakításához a foglalkoztatott nőket a ledolgozott napon végzett főfoglalkozású munkára fordított idejük alapján sorba rendeztem és az így rendezett mintát négy egyenlő részre osztottam. A nők egy negyede alkot egy kvartilist. Az 1. kvartilisbe az értéksor legalacsonyabb elemei kerültek, tehát a főállású munkavégzés ideje itt volt a legalacsonyabb, míg a 4. kvartilisbe a mintának az a 25%-a került, akik a legmagasabb értékekkel rendelkeztek, azaz a leghosszabban dolgoztak. A kvartilisek közül elsősorban a leghosszabb főfoglalkozású munkaidővel rendelkező csoport (4. kvartilis) sajátosságait elemeztem, mivel azt feltételezem, hogy a foglalkoztatott nők körében ez okozhat leginkább problémát az otthoni feladatok és egyéb magánéleti tevékenységek elvégzésében. A kvartilisek leíró elemzéséhez először megvizsgáltam az egyes negyedek szociodemográfiai összetételét, illetve kiszámítom kvartilisenként a főfoglalkozású munka átlagidejét és az átlagos időráfordítás különbségeit tanulmányozom a társadalmi jellemzők szerint.

(3) Az 1. és a 4. kvartilisbe tartozás és a háttérváltozók közötti kapcsolat tanulmányozásához logisztikus regressziót alkalmaztam. Azaz arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a foglalkoztatott nők körében mely tényezők növelik szignifikáns mértékben a leghosszabb, illetve a legrövidebb munkaidő teljesítésének az esélyét.

A 1. és 4. kvartilisre 3-3 logisztikus regressziós modellt készítettem, amelyek a bevont háttérváltozók összetétele szerint különböztek. Az I. modell azt vizsgálta, hogy az egyes társadalmi-foglalkozási csoportok milyen valószínűséggel kerültek az 1., illetve a 4. kvartilisbe, ehhez a logisztikus regressziószámításnak először a kétváltozós típusát alkalmaztam.

³ Ez az érték megfelel a nők agrárágazati arányának (Frey 2011).

⁴ Bukodi a két foglalkozási kategorizáció rétegződési elveinek a felülvizsgálatakor az ágazati különbségekre vonatkozóan a következő megállapítást tette: „A nőknél a munkaerőpiaci paraméterek egyértelműen arra utalnak, hogy indokolt a mezőgazdasági-nem mezőgazdasági munkások közötti különbségtétel, a férfiaknál viszont más a helyzet (...) nem különböznek az ipari munkásoktól” (Bukodi 1999: 53). Az egyéni vállalkozások vizsgálata kapcsán Laki megállapította, hogy a vállalkozások nem jelentenek egyúttal főfoglalkozású munkahelyet is, mellékfoglalkozásként és nyugdíj mellett is működnek (Laki 2006), tehát összességében egy igen heterogén tartalmú csoportot jelent. Kuczai szintén utal az önfoglalkoztatóknál a vállalkozás indításának igen vegyes motivációira és működési kereteire (Kuczai 2006).

⁵ Az alminták elemszáma 1999-2000-ben 1365 fővel, 2009-2010 202 fővel csökkent.

A II. modellbe szociodemográfiai változókat, a III. modellbe pedig foglalkozási jellemzőket szerepeltettem és mindkét modell esetében többváltozós logisztikus regressziót futtattam. A II. és a III. modellekbe bevont változók azok, amelyek a leíró statisztikai elemzés során szignifikáns különbséget mutattak, illetve nincs erős korreláció közöttük. Ez alapján a következő magyarázó tényezőkkel dolgoztam: a szociodemográfiai ismérvek közül az életkorral, a családi állapottal és azzal a változóval, hogy van-e 18 év alatti gyermek a családban, a foglalkozási jellemzők közül a munkahely ágazatával és a munkaidő-beosztással.

Az I-III. modellek kialakításakor az elsődleges céloom az 1., illetve a 4. kvartilisbe kerülés meghatározóinak az összehasonlító jellegű vizsgálata volt, és nem a vizsgált jelenség okaira a lehető legteljesebb körű magyarázat nyújtása. Ezért modellek - páronként - ugyanazokat a változókat tartalmazták, és habár egyes magyarázó változóknak a modellek közül csupán egyben mutatkozott szignifikáns hatása, az összehasonlítható adat eléréséhez fontos, hogy az adott magyarázó változó a többi független változó szerint azonos pozícióban legyen, azaz ugyanazon változók kontroll alatt tartása mellett vizsgáljuk.

A II. és a III. modellek célja alapvetően kettős,

- egyrészt a bevont magyarázó faktorok kontrollváltozóként szerepeltek, azaz kiszűrték az EGP-séma hatásából az életkor, a családi állapot, a gyermek jelenlétének, a munkahely ágazatának és a munkaidő-beosztásnak a befolyását,
- másrészt meghatározható, hogy e háttérváltozók milyen mértékben befolyásolták a vizsgált jelenséget, illetve módosították-e az EGP kategóriák és a függő változó közötti kapcsolatot.

A fentiekben részletezett elemzési stratégiának megfelelő számításokat az 1999-2000. és a 2009-2010. évi adatokból is elvégeztem, az eredmények összesen 12 logisztikus regresszió alapulnak.

II.4. A főfoglalkozású munkára fordított idő hatása a napi időfelhasználásra

A munkaidő hossza és a további napi tevékenységekre fordított idő vizsgálata a fentiekben bemutatott nem mezőgazdasági foglalkozású alkalmazott női almintára készült, és külön elvégeztem a gyermektelenekre, az egy gyermeket, illetve a kettő vagy több gyermeket nevelőkre.

A vizsgálat során (1) megnéztem, hogy a munkaidő hosszának függvényében hogyan alakult a további főbb tevékenységekre fordított idő (háztartás- és gyermekellátási munka, fiziológiailag kötött tevékenységek, szabadidő), majd (2) többváltozós statisztikai eljárással a főbb tevékenységcsoportok közötti kapcsolatokat tanulmányoztam.

(1) Az elemzésben - a fentiekben bemutatott - kvartilisek két szélső kategóriájában a családban nevelkedő gyermekek száma szerint néztem meg az időráfordítások alakulását.

(2) A többváltozós elemzés logikája, hogy a napi felhasználható időnek mennyiségi korlátja van, így - például - a szabadidőre fordított plusz 60 perc miatt, a többi tevékenységgel töltött idő

össességében 60 perccel lesz kevesebb. E számítás lineáris regresszióelemzésen alapult, melyben a független változó az a tevékenység, amelyre az időtöltést 60 perccel megnövelem, a függő változók pedig a további, különböző napi tevékenységek.

A vizsgálathoz a napi tevékenységeket 6 kategóriába soroltam: 1. főfoglalkozású munka, 2. jövedelemkiegészítés, 3. háztartási és házkörűli munka, 4. közlekedés, 5. fiziológiailag kötött tevékenységek és 6. szabadidő. Ezen kívül a háztartási munkának 3 alcsoportját különíttem el: a) saját háztartás ellátása, b) gyermekgondozás és c) egyéb háztartásellátás.

II.5. Időszervezési nehézségek társadalmi tényezői

E kérdéskör vizsgálatára csak 2009-2010. évi adatok alapján volt lehetőség. A vizsgált mintát tovább szűkítettem a 25-59 éves nem mezőgazdasági foglalkozású alkalmazott és tartós párkapcsolatban (azaz házas vagy élettársi kapcsolatban) élő nőkre. Az almintá létrehozásának az oka, hogy ebben a korcsoportban a legnagyobb a nők gazdasági aktivitása, illetve legnagyobb arányban él a háztartásban 18 éves vagy fiatalabb gyermek, tehát e szegmensben várható, hogy az időzavar a legerősebben jelentkezik.

Az alábbi 8 tényezőnél vizsgáltam meg, hogy a válaszadó napi időbeosztására nézve milyen nehézséggel járnak:

- a) házastárs, élettárs időbeosztása,
- b) gyermeke(i) bölcsődéjének, óvodájának, iskolájának nyitvatartási ideje,
- c) közhivatalok (önkormányzat, földhivatal) nyitvatartási ideje,
- d) közszolgáltató intézmények (posta, orvosi rendelő) nyitvatartási ideje,
- e) bankok, pénzügyintézetek nyitvatartási ideje,
- f) üzletek nyitvatartási ideje,
- g) fodrász, kozmetikus nyitvatartási ideje,
- h) tömegközlekedés menetrendje.

Az egyes tényezőkre adható válaszlehetőségek: (1) nem okoz problémát, (2) problémát okoz, de megoldható, (3) időnként megoldhatatlan nehézséget okoz, (4) csak szabadnap kiírásával tudom megoldani, (5) egyáltalán nem tudom egyeztetni az időbeosztásommal, (6) nem vonatkozik rám.

A kutatás célkitűzéseinek megfelelően három modellt készítettem: az I. modellben az időbeosztást megnehezítő nyolc tényezőt egy kétértékű változóvá vontam össze, amely az elemzés függő változója lett, kategóriái: nincs időszervezési probléma (0) - van időszervezési probléma (1). Tehát, ha a válaszadó legalább egy tényezőnél jelezte, hogy problémát okoz számára függetlenül annak minősítésétől, akkor a 'van időszervezési probléma' kategóriában került besorolásra.

A II. modell az időszervezési probléma „kiterjedtségét” vizsgálta. Halmozottan jelentkezik az időzavar, ha az időmérleg személy öt vagy több olyan tényezőt sort fel, amellyel valamilyen

mértékben ütközik a napi időbeosztása. Ez alapján a modell függő változójának a kategóriái: nincs vagy mérsékelt kiterjedtségű az időzavar (0) - halmozott az időzavar (1).

A III. modell az időszervezési probléma „mértékét” elemezte, azaz azt az esetet, amikor a tevékenységek összeegyeztetése komolyabb nehézséggel járt. Nehezen megoldható az időbeosztás, ha a válaszadó legalább egy tényezőnél említette, hogy időnként megoldhatatlan nehézséget okoz vagy csak szabadnap kiírásával oldható meg vagy egyáltalán nem összeegyeztethető az időbeosztással. Ez alapján a modell függő változójának kategóriái: nincs vagy kezelhető mértékű az időzavar (0) - nehezen megoldható az időzavar (1).

A II. és a III. modell lényege, hogy differenciáltabb képet kapjunk a szélső pólusokon elhelyezkedőkről.

A modellekbe bevont magyarázó változók három csoportja különíthető el: (1) szociodemográfiai és családi jellemzők, (2) a munkavégzéssel kapcsolatos változók, (3) a magánélethez köthető - a hagyományos házimunkán kívüli - munka/munkajellegű tevékenységek.

(1) A jelenleg vizsgált minta kialakítása több szociodemográfiai szempont - nem, családi állapot, gazdasági aktivitás - figyelembevételével történt, így a további bevonható ismérvek köre már igen szűk volt. A modellek az életkort, az iskolai végzettséget, a házaspár munkaerő-piaci helyzetét, az EGP-sémát, a településtípust, a háztartás taglétszámát, a 18 év alatti gyermekek számát tartalmazták magyarázó változóként, illetve még azt, hogy van-e iskolás kor alatti gyermek a háztartásban.

(2) A munkahelyre és a foglalkozásra vonatkozó magyarázó változók a következők: a munkahely tevékenysége, a foglalkozás, a heti főmunkaidő hossza, a munkarend, a munkaidő-beosztás és a napi ingázás ideje a munkahelyre, valamint az, hogy a megkérdezett végez-e irányító tevékenységet. E változócsoporthoz bevonásával egyrészt teszteltem azt a hipotézist, hogy a családi jellemzőknek vagy a munkavégzéshez köthető tényezőknek erősebb-e a hatása az időzavarra, másrészt arra is választ kerestem, hogy a munkatevékenységnek melyik jellemzője teszi „rugalmatlanná” a napi időbeosztást és okoz problémát az egyéb magánjellegű elfoglaltságok megszervezésében.

(3) A magánélethez köthetően - a hagyományos házimunkán kívüli - munka/munkajellegű tevékenységek a következők: betegápolás, építkezés, illetve ház/lakás felújítás és a mezőgazdasági munka. A szakirodalom által képviselt álláspont, hogy a foglalkoztatott nőknél a háztartásellátás és a gyermeknevelés mellett a beteg/idős hozzátartozó gondozása, egyéb munka- és munka jellegű, illetve szabadidős tevékenység szintén hozzájárulhat a fokozott időzavar érzetéhez. Hazánkban jelenleg - a vizsgált almintában - a szabadidős tevékenységeket (például sportolást) nem tartom relevánsnak.

E kérdéskör esetében a függő és a magyarázó változókat a 2009-2010. évi időmérleg-felvétel személyi kérdőíve és ún. háztartásösszetétel lap tartalmazta.

Az adatelemzés első lépésében keresztábra elemzéssel megnéztem a 8 tényező megoszlását szociodemográfiai, családi, munkahelyi és foglalkozási jellemzők, valamint a munka/munkajellegű

tevékenységek szerint. A következő lépésében ok-okozati összefüggést kerestem, és azt vizsgáltam, hogy milyen szerepet játszanak e tényezők az időegyeztetési nehézségek különböző típusainak az alakulásában. A vizsgálat elvégzéséhez az általam választott módszer a logisztikus regresszió.

A modellek kialakításakor a céloom az időzavar különböző típusainak az összehasonlító jellegű vizsgálata volt, és nem az egyes típusokra a lehető legteljesebb közű magyarázat nyújtása. Mindhárom modell ugyanazt a 11 változót tartalmazta, és habár egyes magyarázó változóknak a három függő változó közül csupán egynél volt szignifikáns hatása, az összehasonlítható adat eléréséhez ezúttal is fontos volt, hogy az adott magyarázó változó a többi független változó szerint azonos pozícióban legyen, azaz ugyanazon változók kontroll alatt tartása mellett vizsgáljuk.

III. Az értekezés eredményei

Az értekezés témája - a női munkavállalás hatása a napi időtöltésre - igen gyakori és sokoldalúan elemzett kérdés nemcsak szociológiai, hanem demográfiai, egészségügyi és közgazdasági szempontból is. Mindezek ellenére úgy vélem, hogy a disszertációm időfelhasználáson alapuló eredményei érdemben járulnak hozzá az eddigi kutatásokhoz és bővítik a témakörrel kapcsolatos ismereteket. A következőkben az empirikus munkám főbb eredményeit a négy vizsgált kérdéskör szerint állítottam össze.

III.1. A háztartási munkára fordított idő változásai nemek szerint

(1) A háztartási munkával töltött idő nemek szerinti eredményei megerősítik a férfiak időráfordításának a növekedését, azonban a konvergáló tendenciák ellenére továbbra is változatlan, hogy a nőkre számottevően több otthoni feladat hárul, mint a férfiakra. Emellett a nemi szerepfelfogásnak megfelelő feladatmegosztás is „konzerválódott”. Igaz, Kan-Sullivan-Gershuny (2010) szerint e téren még a skandináv országokban sem történt átütő változás.

(2) A magyar férfiak nagyobb szerepvállalása csak a saját háztartásban végzett munkára és a vásárlásra fordított időben mutatható ki, a gyermekgondozási időben nem. A nők háztartásellátásra fordított ideje ezáltal ugyan nem csökkent, de több időt tudtak a gyermeknevelésre fordítani. A saját háztartás ellátásának és a gyermekgondozásnak a nemek szerinti változásait illetően nemzetközi kutatások is hasonló trendekről számoltak be (Sullivan-Gershuny 2001; Kan-Sullivan-Gershuny 2010).

(3) Úgy tűnhet, hogy a háztartási munkamegosztás nemek szerinti elemzése egy igen egyszerű jelenséget vizsgált, azonban az eredmények komoly kérdést vetnek fel, nevezetesen, hogy mennyire tekinthetjük a férfiak nagyobb - időmennyiségbeli - szerepvállalását tartósnak, azaz mit lehet mondani a férfiak többlet időráfordításának az okairól. Ha e változást strukturális okokhoz kötjük (például a munkanélküliek nagyobb arányához), akkor átmeneti jelenségnek is bizonyulhat, de tekinthetjük egy

társadalmi változás következményének (például a nemi szerepekkel kapcsolatos vélemények megváltozásának), amely viszont a férfiak otthoni részvételében további növekedést extrapolálná.

(4) A hazai eredmények vegyes képet mutatnak, azonban úgy tűnik, hogy napjainkban az egyéb társadalmi folyamatoknak - például a munkanélkülivé válásnak vagy a jóléti ellátórendszer változásainak - van igen erős hatása a férfiak és a nők háztartási tevékenységekkel töltött idejének a hosszára, tehát e területen a családi életciklus mellett a makrogazdasági folyamatok és az egyéni életút növekvő befolyásával is fokozottabban kell számolni. Az oktatási expanzió révén az egalitárius szemlélettel egyetértők számának a bővülése feltehetően csak hosszabb távon fejti ki a hatását, Gershuny (2000) szerint ez a változás generációkban mérhető.

III.2. A főfoglalkozású munkára fordított idő változásai társadalmi csoportok szerint

(5) A foglalkoztatott nők főfoglalkozású munkára fordított ideje a ledolgozott napon - 453 percről 432 percre - csökkent az elmúlt 10 év során. Ezt a kvartilisek szerinti elemzés is igazolja: a legfelső negyedbe tartozók is átlagosan 9 perccel kevesebb időt töltöttek főállású munkavégzéssel 2009-2010-ben, mint az ezredfordulón (571 perc és 562 perc). Mindemellet az 1. és a 4. kvartilis között az időráfordítás különbsége 1999-2000-ben kisebb volt (1,8-szoros), mint napjainkban: a napi átlagos munkaidő csaknem kétszer olyan hosszú a legfelső negyedben, mint a legalsóban (282 perc, illetve 562 perc). Ez az eredmény viszont a foglalkoztatott nők munkaidejének a polarizálódására utal.

(6) Arra a kérdésre, hogy milyen tényezők befolyásolják a foglalkoztatott nők munkaidejének hosszát, egyfelől hasonló válaszokat adhatunk most, mint 1999-2000-ben, másfelől viszont új szempontok is felmerültek. A vizsgált ismérvek közül kettő emelhető ki, amelynek önálló hatása volt, illetve a szélső pólusra kerülés mindkét típusát befolyásolta és időben is állandónak tűnt: az egyik az EGP-séma, a másik a családi állapot:

- Az EGP-séma szerint a leghosszabb munkaidőt teljesítők kvartilisébe - a szociodemográfiai és a foglalkozási kontrollváltozók szerepeltetése mellett - a kereskedelmi-szolgáltatási foglalkozásúaknak és a vezetőknek volt nagyobb esélye bekerülni, és ennek mértéke nőtt az elmúlt tíz év során.
- Családi állapot szerint a nem házasok esélye nagyobb a munkaidő legfelső és kisebb legalsó negyedébe kerülésre.

(7) A két vizsgálati időpont között a legfigyelemreméltóbb változás azonban a foglalkozási jellemzők alapján mutatható ki. 1999-2000-ben a munkahely ágazati besorolása és a munkaidő meghosszabbodása között erős kapcsolat volt, 2009-2010-ben viszont a munkahely tevékenységének nincs önálló hatása a munkaidő alakulására, a fontos differenciáló tényezővé a munkaidő-beosztás vált. A 4. kvartilisbe kerülés esélyét legerősebben az éjszakai (este 10 óra után is tartó) munkavégzés növeli.

(8) Az eredmények megerősítik a hazai adatok alapján is, hogy a vezető beosztásúak körében valóban kimutatható a munkaidő meghosszabbodása a többi csoporthoz képest. Felmerül ugyanakkor a kérdés, hogy hogyan kapcsolódhat össze a vezető beosztás és az éjszakai munkavégzés. A szakirodalom alapján az infokommunikációs technológiák szerepét lehet kiemelni, amely lehetővé teszi az otthoni - késő estébe, éjszakába nyúló - munkavégzést, elsősorban a magasan képzett szellemi foglalkozások esetében. Érdekes itt megemlíteni, hogy ez a típusú munkavégzés jellemzően nem fizetett túlóra. Emellett viszont a kereskedelmi-szolgáltatási foglalkozásúak éjszakai munkája fizikailag a munkahelyhez kötötten történik, fizetett állásban.

III.3. A főfoglalkozású munkára fordított idő hatása a napi időfelhasználásra

(9) A főfoglalkozású munkaidőre számolt kvartiliseken alapuló elemzés azt mutatta, hogy a leghosszabban dolgozó nőknél a szabadidő csökkenése mellett a fiziológiai tevékenységek ideje is jelentősen megrövidül. Ez a tendencia még szélsőségesebbé válik, ha gyermek(ek)ről is gondoskodni kell a családban. A 4. kvartilisbe tartozó anyák időtöltési jellegzetességeit ezért kevésbé tudtam magyarázni az egyéni választásokkal, sokkal inkább egy beszűkült időkeretben a feladatok szükségszerű ellátásáról volt szó. Mindezek ellenére az időbeli összehasonlítás alapján az egygyermekesek körében kimutatható a gyermeknevelés előtérbe kerülése az egyéb háztartási munkákhoz képest. Erre vonatkozóan korábbi kutatások a dolgozó anyák kompenzatív magatartását is megemlítik (Harcza 2014; Sullivan 2011). Ugyanakkor mindenképpen számolni kell azzal is, hogy az anyák napjainkban korábban visszatérnek a munkaerőpiacra, a gyermekük ekkor még olyan életkorban van, amikor több testi gondozást igényel, és ez összességében a korábbi eredményekhez képest a főfoglalkozású munkaidő melletti hosszabb gyermeknevelési időt mutathatja.

(10) Az 1. kvartilisbe tartozóknál viszont az egyéni döntéseknek lehetett szerepe: a kettő és több gyermekes anyák gyermekneveléssel töltött ideje majdnem ugyanolyan magas volt, mint a hagyományos házimunkákra fordított idő, azaz egy igen gyermekközpontú időtöltési minta rajzolódott ki a főállású - rövidebb munkaidőben végzett - munka mellett. Azonban ez - ahogy Sayer-Bianchi-Robinson (2004) is utal rá - az anyák szabadidejének a csökkenéséhez is vezethet. Összességében elmondható, hogy az anyák a munkaidő-ráfordítás mindkét pólusán választás elé kényszerülnek, az egyik végponton gyermekgondozás és a háztartásellátás, a másikon pedig a gyermekgondozás és a szabadidő között.

(11) A napi tevékenységek egymáshoz kapcsolódásának a vizsgálata alapján kimutatható, hogy foglalkoztatott nők időfelhasználásának - természetesen - a főfoglalkozású munka volt a legérzékenyebb eleme: az egy órával hosszabb főmunkaidő - a közlekedés kivételével - közel azonos mértékben csökkentette az összes többi tevékenységre fordított idő mennyiségét. Ezzel szemben, ha a nők 60 perccel többet fordítottak háztartási munkákra az elsősorban a fizetett munkával töltött időt csökkentette, illetve kisebb mértékben a közlekedést.

(12) A házimunka és a gyermekgondozás az anyáknál nem jelentett két jól elkülöníthető feladatot (habár az ezredfordulón az egygyermekes körében még ez a szülői minta volt érvényes). Ennek egyik lehetséges magyarázata az ún. intenzív anyaság megközelítése alapján az, hogy a kereső munka miatt a rövidebb magánéletre jutó időkeretben a szülő egyre több tevékenységet a gyermekével végez.

(13) A napi tevékenységek egymáshoz kapcsolódásának regressziós vizsgálatát elkészítettem az 1999-2000. évre vonatkozóan és összességében elmondható, hogy az alapvető tendenciákban nem mutatható ki lényeges módosulás. A gyermekellátásnál továbbra is érvényesül az a negatív trend, ha az anya bármilyen elfoglaltságra több időt fordít, akkor azt a gyermekkel töltött ideje is kisebb mértékben megszenvedti.

III.4. Időszervezési nehézségek társadalmi tényezői

(14) Az időszervezési problémák előfordulására átfogó és számottevő hatása - függetlenül a kiterjedtségétől és a minősítésétől - a napi ingázási időnek volt. A munkavégzés céljából történő közlekedés a legtöbb dolgozó számára elválaszthatatlan a napi kereső munkától, így ez az eredmény felhívja a figyelmet távmunka kedvező hatására, amelyek különösen a családi kötelezettséggel rendelkezők számára lehet előnyös.

(15) Korábbi kutatások alapján megfelel a várakozásoknak, hogy a hosszú napi munkaidőben dolgozók nagyobb eséllyel számoltak be időkezelési problémáról, azonban az mindenképpen új eredménynek számít, hogy a napi 8 órás munkaidő is szignifikáns mértékben hozzájárult az időzavar kialakulásához. A részmunkaidős munkavállalásnak - a vegyes megítélések ellenére - az időszervezés területén nyilvánvalóan pozitív hatása van.

(16) Azt is érdemes kihangsúlyozni, hogy a magánéletben a nem napi rendszerességű vagy egy meghatározott időszakra vonatkozó munkatevékenységek szintén negatívan hatottak az időszervezésre, mivel feltételezhetően a meglévő családi stratégiák felborulásával jártak együtt.

(17) A 4. hipotézisem - amely az időzavar kialakulásában a családi jellemzőknek erősebb, míg a foglalkoztatási sajátosságoknak kisebb hatást tulajdonított - az I. modell esetében nem igazolódott be, ugyanis nem mutatható ki szignifikáns összefüggés a családösszetétel jellemzőire vonatkozóan. A kapott tendenciák arra engednek következtetni, hogy a vizsgált problémakör a napnak arra az időszakára koncentrál, amelyben a család érintettsége kisebb, azaz a családi tennivalók "nincsenek napirenden" és a munkavégzése a főszerep.

(18) Az elemzésben a kiterjedtebb, illetve a nehezen kezelhető időzavar (II. és III. modell) jelenségeit is tanulmányoztam. Habár ezek az eredmények az alacsonyabb elemszám miatt csak tájékoztató jellegűek, azonban érdemes megemlíteni a főbb következtetéseket. A kiterjedtebb időzavarral mind a

családi, mind a munkahelyi jellemzők szignifikáns kapcsolatban voltak, tehát kétségtelenül nehézségbe ütközött a keresőmunka, a háztartásellátás és a gyermekgondozás mellett a további magánéleti tevékenységek kivitelezése. E trenddel teljesen ellentétes a harmadik modell eredménye, amely újabb megvilágításba helyezte az időzavar jelenségét. Az időszervezési nehézség e „szélsőséges” típusánál egyetlen családi jellemző esélyhányadosai sem mutattak lényeges eltéréseket, sőt a munkavégzésre vonatkozó ismérvek sem jeleztek szignifikáns hatást. Úgy tűnik, ha a magánéleti tennivaló teljesítése - például - szabadság terhére valósítható csak meg, akkor az a nap mentesül a munkahelyi és a családi kötöttségektől. A munka-magánélet konfliktusának a magánélet összetevője ekkor nem személyhez (mint a II. modellben), hanem tevékenységhez (azaz mezőgazdasági munkához) köthető.

IV. Főbb hivatkozások

- Aliaga, Ch. [2006]: How is the time of women and men distributed in Europe? EUROSTAT Statistics in Focus, 4.
- Anxo, D. – Franz, Ch. – Kümmeling, A. [2012]: Working time and work–life balance in a life course perspective. A report based on the fifth European Working Conditions Survey. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Anxo, D. – Mencarini, L. – Pailhé, A. – Solaz, A. – Tanturri, M. L. – Flood, L. [2011]: Gender differences in time use over the life course in France, Italy, Sweden, and the US. *Feminist Economics*, 17. (3): 159-195.
- Beck, U. [1992]: *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: SAGE Publications.
- Becker, G. S. [1991]: *A treatise on the family*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Birch, E. R. – Le, A.T. – Miller, P. [2009]: *Household Divisions of Labour: Teamwork, Gender and Time*. New York, USA: Palgrave Macmillan.
- Bittman, M. – Wajcman, J. [2000]: The Rush Hour: The Character of Leisure Time and Gender Equity. *Social Forces*, 79. (1): 165-189.
- Blaskó Zs. [2006]: Nők és férfiak – keresőmunka, házimunka. Kutatási jelentések 82. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, Népeségtudományi Kutató Intézet.
- Bojer A. – Kovács M. – Simor É. – Vörös Cs. – Waffenschmidt J. [2013]: 2011. évi népszámlálás. 3. Országos adatok. Budapest: KSH.
- Bradley, H. – Erickson, M. – Stephenson, C. – Williams, S. [2002]: *Myths at work*. Cambridge, UK; Malden, Mass. : Polity Press, 71-91.
- Bukodi E. [1999]: Osztály vagy réteg? Történeti változások, emberi tőke, karrierminták a foglalkozási osztály- és réteghelyzet vizsgálatában. *Szociológiai Szemle*, 2: 28-58.
- Bukodi E. [2005]: Női munkavállalás és a munkaidő-felhasználás. In: Nagy I. – Pongrácz T. – Tóth I. Gy. (Szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2005*. Budapest: TÁRKI - Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium.
- Burchell, B. – Fagan, C. – O'Brien, C. – Smith, M. [2007]: *Working conditions in the European Union: The gender perspective*. European Foundation. Online letöltés (2013. 12. 23.): www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2007/108/en/1/ef07108en.pdf .
- Carrasco, C. – Mayordomo, M. [2005]: Beyond Employment. *Working time, living time*. *Time & Society*, 14. (2-3): 231-259.
- Converse, P. E. [1978]: Az időfelhasználás országokénti változatai. In: Szalai S. (Szerk.): *Idő a mérlegen*. 12 ország városi és városkörnyéki népességének napi tevékenységei a Nemzetközi Összehasonlító Időmérleg Kutatómunkálat tükrében. Budapest: Gondolat.
- Correll, S. J. – Kelly, E. L. – O'Connor, L. T. – Williams, J. C. [2014]: Redesigning, Redefining Work. *Work and Occupations*, 41. (1): 3-17.
- Coverman, S. [1985]: Explaining Husbands' Participation in Domestic Labour. *The Sociological Quarterly*, 26: 81-97.
- Cseh-Szombathy L. [1994]: Az értékek változásának hatása a családok működésére. *Demográfia*, 3-4: 366-372.
- Daly, K. [2004]: The changing culture of parenting. The Vanier Institute of the Family. Online letöltés: <http://www.vifamily.ca/node/400> .
- Dribe, M. – Stanfors, M. [2009]: Does parenthood strengthen a traditional household division of labor? Evidence from Sweden. *Journal of Marriage and the Family*, 71: 33-45.

- Falussy B. [2002]: Társadalmi-gazdasági trendek a népesség időfelhasználásában. *Statisztikai Szemle*, 80. (9): 848-868.
- Falussy B. [2009]: A foglalkoztatott és munkanélküli férfiak időfelhasználásának különbségei. *Statisztikai Szemle*, 87. (10-11): 1009-1038.
- Flood, L. – Gråsjö, U. [1998]: Regression Analysis and Time Use Data. A Comparison of Microeconomic Approaches with Data from the Swedish Time Use Survey (HUS). Working Papers in Economics 5, University of Gothenburg, Department of Economics. Online letöltés: <https://ideas.repec.org/p/hhs/gunwpe/0005.html> .
- Fodor, É. – Nagy, B. [2014]: “An Ebbing Tide Lowers all Boats”: How the Great Recession of 2008 has Affected Men and Women in Central and Eastern Europe. In: Eydoux, A. – Math, A. – Périvier, H. (Ed.): European labour markets in times of crisis. A gender perspective. Special Issue of the French Economic Observatory review, 133: 121-152. Online letöltés: <http://www.ofce.sciences-po.fr/pdf/revue/133/revue-133.pdf> .
- Foster, G. – Kalenkoski, C. M. [2011]: Tobit or OLS? An empirical evaluation under different diary window lengths. *Applied Economics*, 45. (20): 2994–3010.
- Frey M. [2009]: Nők és férfiak a munkaerőpiacon – a Lisszaboni Növekedési és Foglalkoztatási Stratégia céljainak a tükrében. In: Nagy I. – Pongrácz T. (Szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről 2009. Budapest: TÁRKI – Szociális és Munkaügyi Minisztérium.
- Frey M. [2011]: Nők és férfiak a munkaerőpiacon, különös tekintettel a válságkezelés hatásaira. In: Nagy I. – Pongrácz T. (Szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről 2011. Budapest: TÁRKI – Nemzeti Erőforrás Minisztérium.
- Gershuny, J. [2000]: *Changing Times: Work and Leisure in Post-industrial Societies*. New York, N. Y.: Oxford University Press.
- Gershuny, J. [2005a]: *What Do We Do in Post-Industrial Society? The Nature of Work and Leisure Time in the 21st Century*. Colchester, UK: Institute for Social and Economic Research. ISER Working Paper Series: 2005-07.
- Gershuny, J. [2005b]: *Business as the Badge of Honor for the New Superordinate Working Class*. Colchester, UK: Institute for Social and Economic Research. ISER Working Paper Series: 2005-09.
- Gershuny, J. [2009]: Veblen in Reverse: Evidence from the Multinational Time-Use Archive. *Social Indicator Research*, 93. (1): 37-45.
- Greenhaus, J. H. – Beutell, N. J. [1985]: Source of Conflict between Work and Family Roles. *The Academy of Management Review*, 10. (1): 76-88.
- Hakim, C. [2006]: Women, careers, and work-life preferences. *British Journal of Guidance and Counselling*, 34. (3): 279-294.
- Harcza I. [2014]: Családi kohézió - A szülők és a gyermekek társas együttléte a mindennapok világában. A gyermekes családokban élők időfelhasználása. Budapest: KSH.
- Harcza I. – Monostori J. [2012]: Családi struktúrák az életciklusban. In: *Társadalmi Riport 2012*. Budapest: TÁRKI.
- Higgins, C. – Duxbury, L. – Lee, C. [1994]: Impact of Life-Cycle Stage and Gender on the Ability to Balance Work and Family Responsibilities. *Family Relations*, 43. (2): 144-150.
- Hochschild, A. R. [2001]: *The Time Bind. When Work Becomes Home and Home Becomes Work*. New York, N. Y.: Henry Holt and Company.
- Hochschild, A. R. [2003]: *The Second Shift*. New York, N. Y.: Penguin Books.
- Husz I. [2006]: Iskolázottság és a gyermekvállalás időzítése. *Demográfia*, 49. (1): 46-67.

- Kamarás F. [2005]: Családalapítás és gyermekvállalás Európában. Kérdések és kérdőjelek. In: Nagy I. – Pongrácz T. – Tóth I. Gy. (Szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 2005. Budapest: TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium.
- Kan, M. Y. – Sullivan, O. – Gershuny, J. [2010]: Gender Convergence in Domestic Work: Discerning the Effects of Interactional and Institutional Barriers from Large-Scale Data. *Sociology Working Papers*, Paper No. 2010-03. Online letöltés: <http://www.sociology.ox.ac.uk/materials/papers/2010-03.pdf>.
- Koncz K. [2011]: A munkaerőpiac nemek szerinti szegregációjának jellemzői, mechanizmusa és következményei. *Közgazdasági Szemle*, 58. (1): 74-94.
- KSH [2010]: Időmérleg-módszertan. Internetes kiadvány. Online letöltés: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/idomerleg_mod.pdf.
- KSH [2012]: Időmérleg 2009/2010. Összefoglaló adattár. Budapest: KSH.
- Kuczi T. [2006]: Kisvállalkozók a magyar társadalomban. In: Kovách, I. (Szerk.): Társadalmi metszetek. Hatalom, érdek, individualizáció és egyenlőtlenség a mai Magyarországon. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Lakatos M. [2013]: A foglalkoztatottak időfelhasználása az ingázás és a munkába járás idejének tükrében. Budapest: KSH.
- Laki L. [2006]: Rendszerváltások Magyarországon. In: Kovách, I. (Szerk.): Társadalmi metszetek. Hatalom, érdek, individualizáció és egyenlőtlenség a mai Magyarországon. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Lippe, T. van der – Jager, A. – Kops, Y. [2006]: Combination pressure. The paid work-family balance of men and women in European countries. *Acta Sociologica*, 49. (3): 303-319.
- Mennino, S. F. – Rubin, B. A. – Brayfield, A. [2005]: Home-to-Job and Job-to-Home Spillover: The Impact of Company Policies and Workplace Culture. *The Sociological Quarterly*, 46. (1): 107-135.
- Nagy B. [2009]: A munkavállalás és gyermekvállalás paradoxona – bevezető gondolatok. *Szociológiai Szemle*, 3: 81-91.
- OECD [2011]: Work and life balance. In *How's life? Measuring Well-being*. Online letöltés: http://www.oecd-ilibrary.org/economics/how-s-life/work-and-life-balance_9789264121164-8-en.
- Parent-Thirion, A. – Vermeulen, G. – van Houten, G. – Lyly-Yrjänäinen, M. – Biletta, I. – Cabrita, J. [2012]: Fifth European Working Conditions Survey. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Perrons, D. - Fagan, C. - McDowell, L. - Ray, K. - Ward, K. [2005]: Work, life and time in the new economy: An introduction. *Time and Society*, 14. (1): 51-64.
- Pocock, B. – Skinner, N. – Ichii, R. [2009]: Work, Life and Workplace Flexibility: The Australian Work and Life Index 2009 (AWALI). Online letöltés: https://atn.edu.au/Documents/EASS/CWL/Publications/AWALI%2009_full%20for%20website.pdf.
- Pongrácz T. [2005]: Nemi szerepek társadalmi megítélése. In: Nagy I. – Pongrácz T. – Tóth I. Gy. (Szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2005. Budapest: TÁRKI – Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium.
- Pongrácz T. – S. Molnár E. [2011]: Nemi szerepek és a közvélemény változásának kölcsönhatása. In: Nagy I. – Pongrácz T. (Szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről 2011. Budapest: TÁRKI – Nemzeti Erőforrás Minisztérium.
- Ramanathan, R. [2003]: Bevezetés az ökonometriába alkalmazásokkal. Budapest: Panem Kiadó.
- Sajtos L. – Mitev A. [2007]: SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv. Budapest: Alinea.

- Saraceno, C. [2007]: Patterns of family living in the enlarged EU. In: Alber, J. – Fahey, T. – Saraceno, Ch. (Ed.): Handbook of Quality of Life in the Enlarged European Union. London: Routledge.
- Sayer, L. C. – Bianchi, S. M. – Robinson, J. P. [2004]: Are Parents Investing Less in Children? Trends in Mothers' and Fathers' Time with Children. *American Journal of Sociology*, 110. (1): 1-43.
- Schor, J. B. [1991]: *The Overworked American. The Unexpected Decline of Leisure*. New York: Basic Books.
- Schor, J. B. [1999]: Working Hours and Time Pressure: The Controversy About Trends in Time Use. In: Figart, D. M. – Golden, L. (Ed.): *Working Time: International Trends, Theory and Policy Perspectives*. London, UK: Routledge.
- Skinner, N. – Pocock, B. [2010]: Work, life, flexibility and workplace culture: Results of the 2008 Australian Work and Life Index (AWALI survey). *Australian Bulletin of Labour*, 36: 133-153.
- Somlai P [1999]: A sokféleség zavara: A családi életformák pluralizációja Magyarországon. *Demográfia*, 1-2: 38-47.
- Somlai P. – Tóth O. [2002]: A házasság és család változásai az ezredforduló Magyarországon. *Educatio*, 11. (3): 339-348.
- Spéder Zs. [2011]: Ellentmondó elvárások között... Családi férfiszerepek, apaképek a mai Magyarországon. In: Nagy I. – Pongrácz T. (Szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről 2011*. Budapest: TÁRKI – Nemzeti Erőforrás Minisztérium.
- Steans, J. [2008]: Gender Inequalities and Feminist Politics in a Global Perspective. In: Kofman, E. – Youngs, G. (Szerk.): *Globalization: Theory and Practice*. New York: Continuum.
- Sullivan, O. [2011]: Changing differences in the division of domestic labor; the case of education. University of Oxford: *Sociology Working Papers: 2011-02*. Online letöltés: <http://www.sociology.ox.ac.uk/materials/papers/2011-01.pdf> .
- Sullivan, O. – Gershuny, J. [2001]: Cross-National Changes in Time-Use: Some Sociological (Hi)stories Re-examined. *British Journal of Sociology* 52. (2): 331-347.
- Sullivan, O. – Gershuny, J. [2012]: Relative human capital resources and housework: a longitudinal analysis. University of Oxford: *Sociology Working Papers: 2012-04*. Online letöltés: <http://www.sociology.ox.ac.uk/materials/papers/2012-04.pdf> .
- Szalai S. (Szerk.) [1978]: *Idő a mérlegen. 12 ország városi és városkörnyéki népességének napi tevékenységei a Nemzetközi Összehasonlító Időmérleg Kutatómunkálat tükrében*. Budapest: Gondolat.
- Wajcman, J. [2008]: Life in the fast lane? Towards a sociology of technology and time. *The British Journal of Sociology*, 1: 59-76.
- Warren, T. [2003]: Class- and gender-based working time? Time poverty and the division of domestic labour. *Sociology*, 4: 733-752.
- Williams, J. C. [2010]: *Reshaping the work-family debate: why men and class matter*. London: Harvard University Press.

V. A témakörrel kapcsolatos saját publikációk

MAGYAR NYELVŰ

Tudományos könyv, könyvfejezet:

Paksi, V. - Sebők, Cs. - Szalma, I. [2008]: A párkapcsolatban élők háztartási munkamegosztásának főbb meghatározói. In: Füstös L. - Guba L. - Szalma I. (szerk.): Társadalmi Regiszter 2008/2. MTA PTI MTA SZKI, Budapest, 33-62. oldal.

Referált szakmai folyóirat:

Gábos, A. - Sebők, Cs. [2004]: A gyermeknevelés háztartásimunka-költsége. Statisztikai Szemle, 2. szám, 194-208. oldal.

Sebők, Cs. - Sik, E. [2004]: Az otthoni munka és a teljes élet. Statisztikai Szemle, 2. szám, 151-171. oldal.

Sebők, Cs. [2012]: A családi életciklus szerepe a háztartási munkamegosztásban. Szociológiai Szemle, 1. szám, 145-152. oldal.

Egyéb (kiadvány, kutatási anyag):

Harcza, I. - Sebők, Cs. [2001]: A részidős mezőgazdasági munka. Életmód - Időmérleg. KSH, Budapest. (Terjedelem: 16 ív(A4), 262 oldal táblamelléklettel, ISBN 963 215 47 7)

Harcza, I. - Sebők, Cs. [2002]: A népesség időfelhasználása 1986/1987-ben és 1999/2000-ben. Életmód - Időmérleg. KSH, Budapest. (Terjedelem: 31 ív(A4), 503 oldal táblamelléklettel, ISBN 963 215 47 7)

Gábos, A. - Sebők, Cs. [2003]: A gyermeknevelés háztartásimunka-költsége. A háztartási termelésben felhasznált munka értéke 2000-ben. In: Szép K. - Sik E. (szerk.): A háztartási szatellitszámla 2000. évi kísérleti számításai. KSH, Budapest, 189-213. oldal. (Terjedelem: 15,5 ív(A4), 248 oldal mellékletekkel, ISBN 963 215 669 2)

Sebők, Cs. - Sik, E. [2003]: Párhuzamos idő és teljes élet. KSH, Budapest. Kézirat. (Terjedelem: 6,5 ív(A4), 105 oldal)

Szép, K. - Sik, E. - Sebők, Cs. - Hanniker, S. [2003]: A háztartási termelésben felhasznált munka értéke 2000-ben. In: Szép K. - Sik E. (szerk.): A háztartási szatellitszámla 2000. évi kísérleti számításai. KSH, Budapest, 27-46. oldal. (Terjedelem: 7 ív(A4), 111. oldal mellékletekkel, ISBN 963 215 669 2)

ANGOL NYELVŰ

Egyéb (kiadvány, kutatási anyag):

Harcza, I. - Sebők, Cs. [2001]: Time Use in Part-time farming. Way of Life - Time Use. HCSO, Budapest. (Terjedelem: 12 ív(A4), 197 oldal mellékletekkel, ISBN 963 215 427 4)

Harcza, I. - Sebők, Cs. [2002]: Time Use Changes in Hungary in 1986/1987 and 1999/2000. Way of Life - Time Use. HCSO, Budapest. (Terjedelem: 8,5 ív(A4), 140 oldal mellékletekkel, ISBN 963 215 529 7)